

**FEATURES OF TOLERANCE FORMATION IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN
EXTRACURRICULAR ACTIVITIES****Lesyk A.***Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Berdiansk state pedagogical university
4 Schmidta St., Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100***ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ****Лесик А.***кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет
вул. Шмідта, 4 м. Бердянськ, Запорізька обл.***Abstract**

The article is devoted to the problem of peculiarities of tolerance formation in junior schoolchildren in extracurricular activities. Without taking into account factors, namely: sensitivity of primary school age to the formation of tolerance; pedagogical possibilities of extracurricular activities in the context of the researched problem - it is impossible to determine the effectiveness of certain pedagogical tools, to design educational strategies, to predict their effectiveness.

Анотація

Статтю присвячено висвітленню проблеми особливостей формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності. Без урахування чинників, а саме: сенситивності молодшого шкільного віку щодо формування толерантності; педагогічних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми – неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів, проектувати виховні стратегії, передбачувати їх ефективність.

Keywords: tolerance, junior schoolchildren, extracurricular activities, child, communication, sensitivity.

Ключові слова: толерантність, молодші школярі, позаурочна діяльність, дитина, спілкування, сенситивність.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу ми дійшли висновку, що більшість науковців визначають молодше шкільне дитинство як період інтенсивного розвитку почуття довіри, здатності до співпереживання, сприйнятливості й вразливості, формування емоційно-почуттєвого ставлення до оточуючої дійсності, переходу поверхневих переживань до світу глибоких почуттів, виникнення нового рівня самосвідомості.

Молодший шкільний вік – надзвичайно значущий період у житті людини, в якому яскраво виявляються риси як дошкільного дитинства, так і типові особливості учня ЗЗСО. Зазначений вік багатий на приховані можливості розвитку, які важливо своєчасно помічати і підтримувати. У цей час закладаються і розвиваються основи багатьох психічних і моральних якостей [3, с. 50].

У цьому віці формується ядро особистості (її моральний стрижень, уявлення про себе та про інших), досвід моральної поведінки. Молодший школяр вчиться не лише виконувати вимоги дорослих, дитячого колективу, а й бере участь у житті класу, виборі доручень, справи, яка йому до душі. В учнів 1–4 класів формуються стійкі стереотипи моральної поведінки і діяльності [1, с. 136–137].

Основними новоутвореннями учнів молодшого шкільного віку стають довільність, велика опосередкованість психічних процесів, внутрішній

план дій і рефлексія. Розвиток молодшому шкільному віці довільних психічних процесів дає змогу дітям планувати свої вчинки та співвідносити їх зі своїми можливостями, визначати мету, свідомо ставити завдання, шукати і знаходити способи їх досягнення та вирішення, долати труднощі. Поведінка із ситуативної набуває довільного характеру. У поведінці учнів початкової школи школяра перестає домінувати спонтанна реакція на ту чи іншу життєву ситуацію, що дає можливість свідомо керувати своєю поведінкою.

Ми згодні з думкою О. Матвієнко, яка зазначає що «молодші школярі характеризуються образністю і конкретністю, мозаїчністю сприйняття навколишнього» [2, с.196]. Конкретність дитячого мислення пов'язана із ситуативністю в застосуванні молодшими школярами правил поведінки і вимог учителя. Ця особливість є причиною того, що у певній конкретній ситуації, про яку розповідає вчитель, учень застосовує правила, а у подібній, але новій для нього, може не застосовувати. Нерідко вимогу, яку висуває педагог до однокласників, дитина не відносить до себе. Конкретні уявлення слугують основою для формування узагальнених понять. Дуже важливо формувати конкретні уявлення, поняття про толерантність, спрямовувати поведінку та діяльність учнів початкової школи на користь толерантних дій і вчинків.

Учні початкової школи здатні до підпорядкування мотивів. Діяльність і поведінка дітей залежить від системи мотивів, серед яких, за умови правильного виховання, починають домінувати суспільно-значущі мотиви, соціальні почуття, що формуються у процесі суспільно корисної діяльності. Для молодших школярів стає можливою відмова від принадної мети заради діяльності, яка принесе моральне задоволення. Вдосконалюються ігрові та трудові навички, сюжети дитячих ігор стають більш різноманітними, діти надають перевагу спільній, колективній грі та діяльності. Це приводить до змін у соціальній ситуації розвитку учнів і створює реальні умови щодо активного формування моральних якостей, зокрема, толерантності.

Феномен «толерантність» викликає значний інтерес в сучасних наукових колах і розглядається у філософії, психології, педагогіці, політології, етиці, соціології, біології, імунології. Етимологія слова «толерантність» походить від латинського «tolerancia», яке має три значення: стійкість, витривалість; терпимість; допустиме відхилення. Толерантність – властивість індивіда виявляти терпіння, що стає рисою його характеру.

Досить вагоме значення для формування толерантності у молодшого школяра має авторитет вчителя, що допомагає виховувати моральні якості, такі як доброта, милосердя, відповідальність, толерантність. На думку О. Савченко, «толерантний педагог готовий проявити терпіння, він налаштований на те, щоб не принизити дитину, не зламати її, побачити та прийняти її особливості й пристосуватися до них, спрямований на пошук шляхів корекції проблем розвитку вихованців, розв'язання конфліктів у дитячому колективі» [4, с. 5–6]. А, отже, вчитель початкової школи має бути зразком до наслідування толерантної поведінки.

Позаурочна діяльність має певні виховні можливості щодо формування толерантності у молодших школярів. Вона, на відміну від навчальної, не є регламентованою часом та характеризується відсутністю оцінювання учнів, створює можливості для нерегламентованого спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу, а також для толерантних, доброзичливих, емоційних стосунків між учнями й учителем; сприяє здійсненню цілеспрямованої роботи щодо формування у молодших школярів толерантності; уможливує своєчасну діагностику і корекцію сформованості в них цієї якості особистості.

Різнманітна позаурочна діяльність передбачає широке використання рольових ігор, виховних ситуацій, інсценізацій, ранкових зустрічей, системне проведення виховних годин, уявних подорожей, тренінгових занять тощо; залучення молодших школярів до суспільно значущої діяльності, спрямованої на виявлення толерантності. Робота в невеликих групах надає можливість учням початкової школи школярам діяти, практично реалізувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування, активного слухання, прийняття спільного рішення, узгодження різних поглядів, що сприяє формуванню толерантності.

Дослідження особливостей формування толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності вимагає врахування двох груп чинників, які значно впливають на цей процес. До першої групи чинників відноситься сенситивність молодшого шкільного віку щодо формування толерантності у дітей (формування високих форм почуттів – інтелектуальних, естетичних, етичних; збільшення рухливості нервових процесів, що дає змогу змінювати свою поведінку відповідно до вимог вчителя; розвиток вольової сфери; переважання емоційної сфери у сприйнятті оточуючих; здатність до емпатії та емоційної рефлексії; формування стійких стереотипів моральної поведінки і діяльності; здатність сприймати соціальні норми та виявляти власну позицію щодо ставленні до світу, до інших; довільність, опосередкованість психічних процесів, внутрішній план дій і рефлексія).

Друга група чинників, пов'язана з урахуванням потенціалу позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми (відсутність оцінювання учнів; можливість нерегламентованого спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу, неформальна взаємодія педагогів, школярів, батьків; можливість здійснення цілеспрямованої роботи щодо формування в дітей; своєчасна діагностика та корекція сформованості цієї якості особистості; використання різноманітних форм та методів формування толерантності у вихованців тощо).

Таким чином, все окреслене вище дає підстави зробити висновок про врахування вікових особливостей, які відображають стійкі якості та риси особистості, властиві молодшим школярам, визначаються поєднанням внутрішніх умов розвитку і зовнішніх умов життя, змістом, формами діяльності учнів, їх оточенням. Комплекс фізичних, психічних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних якостей властивих зазначеному вище контингенту дітей впливають на процес формування толерантності.

Значні виховні можливості щодо формування в молодших школярів названої якості особистості має творчо організована і проведена позаурочна діяльність, яка дозволяє вихованцям бути активними учасниками, виявляти свої творчі здібності, розкривати таланти, які не можуть розкритись у навчальній діяльності, отримувати нову, невідому раніше інформацію, спробувати себе в різних ролях, збагачувати свій життєвий досвід, вчитися спілкуватись і конструктивно взаємодіяти з іншими, підвищувати власну самооцінку, що сприяє формуванню толерантності.

References

1. Beh I. D. *Vikhovannya osostosti: at 2 kn. - Book. 1.: Osobistisno organizing pidhid: scientific-practical ambush / Ivan Dmitrovich Beh. - K.: Libid, 2003 - . Book. 1.: Osobistisno organizing pidhid: scientific-practical ambush. - 2003 .-- 280 p.*
2. Matvianko O. V. *Vikhovannya of young schoolchildren: theory and technology / Olena Valeriyivna Matvianko. - K.: Stilos, 2006 .-- 543 p.*

3. Savchenko O. Ya. Vkhovny potential of cob culture / O. Ya. Savchenko. - K.: SPD "Tsudzynovich T.I." - 2007. - 204 p.

4. Savchenko O. Vchimosya tolerance / O. Savchenko, O. Andrusich // Teacher of the cob school: scientific-methodical journal. - 2014. - No. 9 (16). - Veresen. - S. 4-8. 5. Sukhopara I. G. Formuvannya of tolerance among young schoolchildren in the poorer activity, dis ... on science. steps of cand. ped. Sciences: spec. 13.00.07 - theory and methodology of Vkhovannya / Irina Gennadiyivna Sukhopara - K., 2017. - 338 p.

Список літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех. – К. :

Либідь, 2003 – Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – 2003. – 280 с.

2. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія / Олена Валеріївна Матвієнко. – К. : Стилос, 2006. – 543 с.

3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : СПД «Цудзинович Т.І.» – 2007. – 204 с.

4. Савченко О. Вчимося толерантності / О. Савченко, О. Андрусич // Учитель початкової школи : науково-методичний журнал. – 2014. – № 9 (16). – Вересень. – С. 4-8.

5. Сухопара І. Г. Формування толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності, дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання / Ірина Геннадіївна Сухопара – К., 2017. – 338 с.

EDUCATION AND HUMAN CAPITAL - THE BASIS OF THE ECONOMY

Lukin V.V.,

Professor,

*Institute of Digital Education
Moscow City Pedagogical University*

Lukin D.V.

*Ph. D., associate Professor, Director,
"Balashikha Technical School"*

Ministry of Education of the Moscow Region

*Y. V. Chupakhina, Director of the scientific library,
Russian State Agrarian Correspondence University,
post-graduate student of its MGPU*

ОБРАЗОВАНИЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ – ОСНОВА ЭКОНОМИКИ

Лукин В.В.,

д.п.н. профессор,

*Институт цифрового образования
Московский городской педагогический университет*

Лукин Д.В.

к.п.н., доцент, директор,

«Балашихинский техникум»

Министерство образования Московской области

*Чупахина Я. В., директор научной библиотеки,
Российский государственный аграрный заочный университет,
аспирант ИЦО МГПУ*

Abstract

The article describes the problem and ways to solve cognitive leaps in the transition of schoolchildren and young people to life in modern society, to the labor market. The role of professional orientation and psychological support, both when choosing their future profession, and social adaptation in the labor market, is determined. The role of human capital in the development of the economy and personal well-being through the formation of digital literacy is shown. Digital transformation in education, considered in the article – is a process of transformation of the content, methods and organizational forms of educational work, which is aimed at forming a new person for the modern economy.

The education system, the government, and the business community are deeply interested in this process, but as long as there is a problem of an unbalanced labor market and education, it hinders the qualitative development of the economy. It is indicated that information processes on the state of the labor market and professional consultations should be regular and presented in the fullest possible form, in order to identify interests in this or that area of professional activity throughout life.